

Ull och snip

TEXT: SOFIA LUND

Ett släkte i familjen halvgräs som är särskilt lätt att känna igen är ullar *Eriophorum*. De är fleråriga stråväxter vars ax ser ut som fluffiga ulltottar. Vid blomning är axet ganska litet och grått med utstickande gula ståndarknappar. Mellan de starkt reducerade blommorna i axet sitter tätt med kalkborst. Efter blomningen förlängs de kraftigt och döljer så frukterna.

I Kew Gardens databas Plants of the World Online finns det femton olika arter av ull upptagna. De har alla sin utbredning på norra halvklotet där de växer i tempererat, subarktiskt och arktiskt klimat. I Sverige har vi sju arter. De är egentligen ganska lätta att artbestämma. Men jag vet att det ofta görs fel. Därav den här artikeln.

Våra svenska arter

Tre av arterna har flera ax i toppen, det vill säga flera ulltottar – ängsull, gräsull och kärrull. Övriga arter har ett ensamt ax i toppen av strået. Ängsull är den vanligaste av arterna med flera ax. Den finns i hela landet och är inte särskilt kräsen. Man känner igen den på de ganska långa och ofta rödanlupna bladen. Den har också släta

FOTO: PETER SKOGLUND

Ängsull är en av våra två vanligaste ullarter. Den förekommer i hela landet och har flera ax i toppen av strået.

axskaft. Gräsull och kärrull är ovanligare arter med större krav på sin växtplats. De har sträva axskaft, något man bäst känner om man drar dem över läppen. Gräsull har korta breda stråblad som är rent gröna. Kärrull har mycket smala blad och hela plantan är ganska späd.

Sedan har vi de enaxiga arterna. I södra delen av landet är det enkelt – där är det bara tuvull. Den växer som namnet antyder tuvat på fattig mark, på mossar och myrar. I skuggiga lägen är det inte alltid den utvecklar ulltussar och då är den ganska anonym. I norra delen av landet är det svårare – där finns det hela fyra olika enaxiga arter att hålla ordning på. Det första man bör titta efter är om stråna växer tuvat eller inte. Det finns två arter som växer tuvat – tuvull och myrull. De skiljs på axfjällets färg och ullens färg. Hos tuvull är ullen rent vit, hos myrull är den gulaktig. De två arter som inte är tuvade är polarull och rostull. Rostull är kanske den mest udda arten – den har tydligt rostfärgad ull. Men polarull är den i mitt tycke vackraste. Det är en fjällart, ganska lågväxt, men med stora, fluffiga och kritvita ulltottar.

Det är inte särskilt ofta men det händer att de hybridiserar med varandra och det försvårar ju såklart det hela. Men de allra flesta exemplar bör man enkelt kunna artbestämma.

Sen finns det en slamkrypares sammanhanget. En ull som inte är en ull. Nämligen snip eller, som den kallas i äldre floror, ullsäv. Precis som ull får den efter blomningen långa krusiga hår men de är glesare hos snip.

Ekologisk betydelse

När jag ser en myrmark full med vita ulltottar går mina tankar till Elsa Beskows vackert illustrerade bok om Tomtebobarnen. Där barnen skördar stora lass av ängsull som deras mor sedan gör filter, bolster och varma tröjor av. Naturligtvis har man förr försökt dra nytta av ullen. Den användes till stoppning av madrasser, täcken och kuddar. Tyvärr var resultatet inte särskilt lyckat då ullen bildade klumpar och blev knölig. På Island spanns den och användes till veckar i lampor. De ansågs vara lika goda som, eller bättre än, bomullsveckar. Man försökte spinna garn av ull och andra dunväxter som mjölke och jolster och fick då ett vitt, silkeslent, glänsande garn som inte liknade något annat men fibrerna var spröda och garnet var därför oanvändbart.

Desto större är ullens ekologiska betydelse. Tuvullen blommar tidigt på våren, när snön knappt hunnit smälta undan. Den tiden på året utgör den en viktig födoresurs för skogshöns som orre och tjäder. De äter av blomhuvudena med pollen och allt och får då i sig både protein och energi under en tid då det inte finns särskilt mycket annat att äta i skogen.

Polarull vid Tarfalasjön i Torne lappmark.

Bestämningsnyckel för svenska ullar

1 Flera ax i toppen av strået.....	2
1 Ett ensamt ax i toppen av strået	4
2 Axskafat släta	ängsull
2 Axskafat sträva.....	3
3 Stråblad 3–8 millimeter breda	gräsull
3 Stråblad 1–2 millimeter breda	kärnull
4 Strån växer tuvade.....	5
4 Strån växer ett och ett från en krypande jordstam.....	6
5 Ull vit, axfjäll grå och delvis genomskinliga	tuvull
5 Ull gulaktig, axfjäll svartgröna och ej genomskinliga.....	myrull
6 Ull rostfärgad.....	rostull
6 Ull kritvit	polarull

Kreativa andraklassare

Sista veckan av semestern vandrade Stephanie Lundell och Linda Wennström i Jämtlandsfjällen. En blåsig dag blev de stående vid en äng och beundrade de vackra vita tussarna av en ull som vippade i vinden, osäkra på om det var ängsull eller polarull. Linda som är lärare funderade på vad hennes elever skulle kalla den. Hon plockade med sig några exemplar hem till Långbrodalskolan i Älvsjö där det var dags för hennes elever att börja andra klass. Fulla av kreativitet.

Här är några av namnen de föreslog: fjäderblomma, fjälltuss, fluffblomma, fluffboll, fluffbomb, tussen, tussi, ullboll, ullfluff, vit-tuss, vitfluff och ängsfluff. Även tussilago och videung nämndes. Det är ju namn på helt andra växter men håll med om att tussilago skulle vara ett bra namn på en ull!

Artbestämning

FOTO: ANDERS LINDHOLM

Här växer ängsull och snip tillsammans intill en myrgöl.

Ängsull *Eriophorum angustifolium*

Ängsull är en beståndsbildande art med underjordiska utlöpare. Strået kan vara 15–60 centimeter högt. Stråbladen är långsträckta och rännformade, 2–5 millimeter breda, med en utdragen spets. En karaktär som gör arten lätt att känna igen är att bladen ofta är lite rödanlupna. I toppen av strået sitter 2–6 ax på släta axskaft. Axen är efter blomning rent vita, omvänt äggrunda och 3–4 centimeter långa. Axfjällen är gråbruna och brett hinnkantade med en nerv.

Ängsull är vanlig i hela landet. Den växer på våt näringsfattig mark. Det kan vara kärr, myrar, stränder, fukthedar, hällkar, gölar, diken, torvtäcker och snölegemark.

Gräsull *Eriophorum latifolium*

Gräsull växer i lösa tuvor. De saknar utlöpare och bildar därför inte så tät bestånd som ängsull. Strået är upprätt och 15–60 centimeter högt. Stråbladen är platta, 3–8 millimeter breda, korta och mot spetsen tvärt avsmalnande. Bladen är rent gröna, de övre bladen har ofta ett svart band vid basen. I toppen av strået sitter 3–10 ax på sträva axskaft. Axen är efter blomning vita, omvänt äggrunda och 2,5 centimeter långa. Axfjällen är smalt hinnkantade med en nerv.

Gräsull finns i hela landet men är ganska sällsynt. Den växer på näringsfattig men kalkrik och fuktig mark. Det kan vara våta slätterängar, rikkärr, källmyrar och diken.

Kärrull *Eriophorum gracile*

Kärrull är en spädare art än ängsull och gräsull. De växer enstaka eller få tillsammans från långa utlöpare. Strået är påfallande tunt och kan vara 20–50 centimeter högt. Stråbladen är smala, bara 1–2 millimeter breda, och trubbspetsade. I toppen av strået sitter 2–4 ax på sträva axskaft. Axen är efter blomning vita, omvänt äggrunda och knappt 2 centimeter långa. Axfjällen är svartgröna med en tydlig mittnerv och flera sidonerver. De saknar hinnkant.

Kärrull finns i hela landet utom fjällen men är ganska sällsynt. Den växer på våt, näringsrik torvmark så som kärrdrag, gungflyn, bäckkanter, sjöstränder och gölkanter.

FOTO: BERNT WESTIN

Ängsull har ofta lite rödanlupna blad.

FOTO: SEBASTIAN SUNDBERG

Kärnull är en spädare art än ängsull och gräsull. Axen är mindre, strået är tunnare och bladen smalare.

FOTO: LENA WESTBERG

En art som kan likna ull är snip. Den har dock mindre och glesare ulltostar i toppen av strået.

FOTO: LEIF LARSSON

Gräsull känns igen på de korta och breda stråbladen som ofta är rent gröna. I toppen av strået sitter flera ax.

Artbestämning

FOTO: GÖRAN ANDERSSON

Tuvull har ett ensamt ax i toppen av strået. Det har vit ull och är nästan klotformat.

FOTO: BENGT LARSSON

Myrull har också ett ensamt ax i toppen av strået. Det är omvänt äggformat och har blekt gulaktig ull.

FOTO: LEIF LARSSON

Blommande tuvull. Innan kalkborsten har vuxit ut kan man tydligt se ståndarknappar och axfjäll.

FOTO: GÖRAN ANDERSSON

Tuvull växer som namnet antyder i tydliga tuvor.

Tuvull *Eriophorum vaginatum*

Tuvull växer som namnet antyder tätt tuvad. Strået kan efter blomning bli upp till 70 centimeter högt. De nedre bladen är trådsmla, bara en millimeter i bredd. Det översta stråbladet saknar bladskiva men har en tydligt vidgad bladslida. I toppen av strået sitter ett ensamt ax. Axet är efter blomning vitt, runt som en boll och upp emot 3–3,5 centimeter i diameter. Axfjällen är blygrå med genomskinlig kant och en nerv.

Tuvull är en vanlig art som finns i hela landet. Den växer på våt, näringsfattig mark. Det kan vara myrar, fattigkärr, fukthedar, sumpskogar, längs bäckar och utmed sjöstränder.

Myrull *Eriophorum brachyantherum*

Myrull är ganska lik tuvull men tuvorna är glesare. Stråna är 30–60 centimeter höga och ofta något böjda. I toppen av strået sitter ett ensamt ax. Axet är efter blomning blekt gulaktigt, omvänt äggformat och runt två centimeter långt. Axfjällen är svartgröna med tre nerver.

Myrull är en ganska sällsynt art i norra delen av landet. Den förekommer söderut till Härjedalen och Hälsingland. Den växer på våt, näringsrik och gärna lerig mark. Det kan vara källdrag, myrkanter, källbäckar, skogsdiken och sjöstränder.

Polarull *Eriophorum scheuchzeri*

Polarull växer i stora bestånd. Stråna är styvt upprätta och 10–25 centimeter höga. De växer enstaka från långa jordstammar. Bladen är kortare än strået, ofta 3–6 centimeter långa och 1–2 millimeter breda. I toppen av strået sitter ett ensamt ax som efter blomning är kritvitt, klotrunt och 2,5 centimeter i diameter. Axfjällen är gråsvarta och smalt triangulära med utdragen spets. Ståndarknapparna är 0,8–1 millimeter långa.

Polarull förekommer längs fjällkedjan och i fjällnära trakter söderut till Dalarna. Den växer på torv eller våt sand. Det kan vara blöta myrar, snölegor eller grunda gölar. Arten växer också längs vägar och diken och är då kulturspridd.

Rostull *Eriophorum russeolum*

Rostull är lik polarull men har längre blad och färgad ull. Stråna växer enstaka från krypande jordstammar. De är 10–60 centimeter höga och påfallande tunna. Bladen är lika långa som strået och ungefär en millimeter breda. I toppen av strået sitter ett ensamt ax som efter blomning är blekt rostrött och omvänt äggformat med tydligt avsmalnande bas. Axfjällen är breda, trubbspetsade och grå med en bred hinnkant. Ståndarknapparna är 2–3 millimeter långa.

Rostull förekommer hos oss bara i Norrbotten och Västerbotten. Den växer sällsynt på myrar, stränder och vid vattensamlingar.

Lappull *Eriophorum x medium* är en hybrid mellan polarull och rostull. Den är i utseendet ett mellanting mellan föräldrarterna och finns där dessa möts.

Snip *Trichophorum alpinum*

Snip är en småväxt art, ofta bara decimeterhög men kan bli upp till 30 centimeter hög. De trekantiga stråna är 0,5–1 millimeter i diameter och växer i rader från krypande jordstammar. Nedtill på strået finns rudimentära bladskivor. I toppen av strået sitter ett cirka sex millimeter långt ax med gulbruna axfjäll. Vid fruktmognaden kommer 4–6 kalkborst ut ur varje nöt. Kalkborsten är svagt krusade och 2,5 centimeter långa. De mogna axen ser ut som glesa ulltottar.

Snip finns i hela landet men är vanligare norrut. Ofta hittar man den på lite rikare mark. Det kan vara kärr, myrdrag, gölkanter, flarkar, stränder, diken och hållkar. 🌿

Polarull har kritvita, klotrunda ax på strån som växer ett och ett från en krypande jordstam.

Rostull som växer vid en kallkälla på en myrmark vid Särkijärvi i Norrbotten.